

ساختار کالبدی بازار در بافت قدیم شهرها احمد ماهوان^{۱۱}

"هنر معماری بازار، اصیل و زیبا و بر جای ماندنی و برخواسته از روح و سلیقه ایرانی است، که دکورهای پوچ تقلیدی و بر باد رفتنی و پر رنگ پاساژ و خیابان را نمی‌طلبد." با توجه به طراحی و مهندسی کالبدی بازار که از آن یاد شده چون بازار نقل و مرکز اجتماعی و اقتصادی هر شهر بوده و چشم هر مسافر تازه وارد و مردم شهر به این گذرگاه مرکزی دوخته است. بنابراین بازار بایستی تجلی گاه هنر، در حد اعلای همه چیز باشد. بهترین قالی و بهترین پوشاک، و مهمترین کیف و کلاه، بهترین ادویه، لذا کالای درجه یک و دست اول که در کانون پول و ثروت و اقتصاد هر شهر است باید در دل زیباترین هنر معماری هر شهر قرار گیرد. و هماهنگی بین هنر معماری و هنر صنعت‌گران پدیدآورد. از همین رو، گر چه بیشتر بناهای مسکونی و غیر مسکونی شهرها از خشت خام و معماری ساده برخوردار است لکن زیباترین سردرپها، هشتیها، چهارسوها، سراها و تیمها، در دل بازار که از پول کافی بهره دارد شکل می‌گیرد.

هنر کاشی‌کاری و تزیینات اجری و طاق ضربی کاری در کمال زیبایی متجلی است. مجموعه گنجعلی‌خانی در بازار کرمان، تیمها و سراهای بسیار زیبا و تاریخی بازار کاشان، بازار هنر اصفهان، بازار وکیل شیراز و بازار تبریز و سبزه‌میدان تهران نمونه‌های بارز و گویای هنر معماری بازار است. این هنر از بطن ذوق و سلیقه و فرهنگ ایرانی برخواسته و با روحیه ملی مذهبی و اقلیمی مردم انطباق کامل دارد. اگر به بافت معماری بازار در تهران و شهرهای دیگر ایران دقت شود، بازارها با تمام تیمچه‌هایش (برخلاف پاساژ در خیابان) فقط طبقه هم کف آن از رونق اقتصادی برخوردار است و بازار به طبقات تحتانی یا فوقانی تمایلی ندارد. چون بازار پذیرای هر دو نسل پیر و جوان است و فرهنگ بازار تجمع همه گروه‌ها، را در کنار هم، زیر یک سقف می‌جوید و ادامه تمرکز خود را نه عمودی بلکه در طول شهر ادامه داده به جلو می‌خزد در بازارها اگر طبقه زیرین و یا بالایی وجود داشته باشد، از کسب و کار، حتی برای کارگاه روگردان است و هر گوشه و زاویه تاریکی را در هم کف به طبقه بالا ترجیح می‌دهد. طبقات بالا متروکه و مخروبه و غباری از خلوتی بر آن نشسته است. فرهنگ بازار و معماری کالبدی آن طبقات را نمی‌طلبد حال آن که در خیابان و پاساژ طبقات فوقانی و تحتانی دارای ارزش شغلی و سرفعلی هم ردیف با طبقه هم کف و حاشیه داشته و از موقعیت شغلی ممتازی برخوردار است.

^{۱۱} کارشناس دانشکده ادبیات دانشگاه فردوسی مشهد